

Формування перекладацької компетенції у сучасному глобалізованому суспільстві

В. Ф. Муратова

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Corresponding author. E-mail: velariya1804@gmail.com

Paper received 02.11.17; Revised 06.11.17; Accepted for publication 08.11.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2017-145V41-07>

Анотація. У статті аналізуються сучасні теоретичні засади формування перекладацької компетенції. Перекладач у своїй професійній діяльності має справу з текстами, які відносяться до різних сфер суспільного життя. Лексика, синтаксичні конструкції або граматичні форми нейтральні або тяжіють до певних функціональних стилів. Навчитися їх розрізняти та проводити всебічний аналіз є одним з головних завдань, що постає перед студентами-перекладачами. Проте, перекладацька компетенція включає в себе не тільки мовну та галузеву компетенції. У статті розглядаються теоретичні підходи аналізу перекладацької компетенції, уточнюються її визначення у межах сучасної глобалізації суспільства та інтеркультурної комунікації.

Ключові слова: перекладацька компетенція, концептуальний переклад, мовна картина світу, глобалізація, фахова підготовка перекладачів, інтеркультурна комунікація.

Вступ. Відомо, що переклад є виявом двомовної комунікації. Між оригіналом та готовим перекладом знаходиться посередник – перекладач. Разом із об'єктивними факторами такими як подібність й відмінність мовних систем, вагому роль при перекладі відіграють суб'єктивні фактори: ерудиція перекладача й глибина володіння обома мовами.

Мова пов'язана з мисленням та є водночас засобом вираження дійсності, яка сприймається через свідомість. Ця дійсність в основних закономірностях спільна для всіх мешканців нашого світу. Через це можна говорити про глобальні особливості функціонування мови у дійсності. Проте умови існування, умови трудової діяльності конкретного народу різняться, що зумовлено історичними та соціо-культурними аспектами. Доречним є виділити поняття «мовна картина світу», яке охоплює зазначені особливості у складній мовній та культурній системі.

Компетенція перекладача залежить від його можливості розпізнати ці нюанси дійсності окремого соціуму та втілити у мові перекладу.

Стислий огляд публікацій з теми. Вагоме місце серед публікацій й досліджень проблеми «перекладацької компетенції» займає робота Г.Турі, який зосередив увагу на тлумаченні перекладу як факту культури, що обумовлюється цією культурою і функціонує в її межах. Переклад, зорієнтований на мету (ціль) стає теоретичною основою [10, с. 135]. Майже водночас із розвідками Г.Турі проблемою перекладацької компетенції займаються німецькомовні дослідники – К.Райс та Г.Вермеєр, які започаткували теорію скопосу (*Skopostheorie*) [11]. Згідно цієї теорії, переклад – це створення цільового тексту, який розрахований на певну аудиторію. Скопос-теорія зосереджує головну увагу на новому баченні взаємозв'язків між оригіналом та перекладом. Оскільки головним у більшості текстів є відтворення змісту, а не збереження форми, концептуальний переклад набуває провідної ролі у діяльності перекладача. При цьому, скопос (мета) перекладеного тексту може мати розбіжності з оригіналом, тоді можна говорити про адекватний переклад, який транслятор створює із урахуванням власної компетенції та фахової підготовки.

Серед вітчизняних дослідників концептуального перекладу й водночас проблеми перекладацької компете-

нції провідне місце посідає Науменко А.М., який зазначає, що «*потрібний зовсім інший підхід до перекладу: філософський, плюралістичний, концептуальний, національно забарвлений, тобто макропереклад, щоб передати не форму, не зміст, не враження і т.ін., а прагматику оригіналу, тобто задум творця, його концепцію*» [3, с. 124]. Такий прагматичний підхід до перекладу набуває широкого поширення серед сучасних дослідників тексту, а також обумовлює специфіку підготовки майбутніх перекладачів.

При визначенні компетенції необхідно брати до уваги той факт, що професійні знання перекладача є складними, неоднорідними й приблизними, оскільки неможливо мати обізнаність в усіх галузях, де необхідно здійснювати переклад [7, с. 3–18]. Найчастіше професійний перекладач спеціалізується лише на двох, трьох сферах перекладу, наприклад, офіційно-діловий та апостиль, або науково-технічний. Що стосується перекладу художнього тексту, потрібно зазначити необхідність творчого підходу до відтворення літературних текстів, що значно розширює й ускладнює поняття «перекладацької компетенції».

До складнощів, пов'язаних з перекладом художнього тексту можна віднести багатий, різноманітний лексикон. Якщо лексика наукової, офіційно-ділової, розмовної мови відносно обмежена тематично і стилістично, то лексика художнього стилю є принципово необмеженою. Тут можуть використовуватися засоби інших стилів – терміни, офіційні вирази, розмовні слова і звороти, публіцистику. Звісно, що всі ці різноманітні засоби підлягають естетичній трансформації, виконують певні художні завдання, використовуються у своєрідних комбінаціях. Однак принципів заборон стосовно використання лексики не існує. Вибір автором лексичних одиниць у художньому тексті залежить від декількох факторів. Найважливішими можна вважати такі три: властивості позамовної дійсності, специфіку структури мови та ставлення автора до об'єктів навколишньої дійсності [1].

Поворознюк Р.В. зазначає, що перекладацька компетенція є багаторівневою структурою, але дослідники однозначно погоджуються лише щодо трьох складових комунікативна компетенція галузева компетенція та дослідницька компетенція [4, с. 94]. На наш погляд, саме комунікативна компетенція залишається, по-

декуди, поза увагою при підготовці майбутніх перекладачів. Студенти, вивчаючи моделі й типи перекладу, особливості відтворення різних функціональних стилів або аспектів усного та письмового перекладу, не враховують необхідність обізнаності у психології, комунікації, ораторському мистецтві чи дипломатії.

Шупта О.В. підкреслює збільшення обсягу і диверсифікації вимог до перекладу як професійної діяльності, що призводить до зміни ринку перекладацьких послуг. Змінюються традиційні уявлення про перекладацьку діяльність, ускладнюється професійна модель перекладача, з'являються нові перекладацькі спеціальності: переклад супровід (гід-перекладач), переклад фільмів, відеоконференції, перекладач-укладач технічної документації, субтитрів, перекладач реклами тощо [6]. В свою чергу, процеси європейської інтеграції, які охоплюють практично всі сфери нашого суспільства, мають відповідні прояви і в системі освіти. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, що вимагає модернізації освітньої діяльності в контексті підготовки майбутніх перекладачів.

Інтеграція і глобалізація – актуальні теми як у політичних колах, так і серед фахівців-вчених і громадськості. Процеси глобалізації істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сучасному суспільстві і фахівців нового покоління. Від «нової» людини потрібні мобільність і здатність адаптуватися до жорстких умов життя, змін структури і змісту професій, культурного середовища.

Ізмайлова І.Г. підкреслює, що світова тенденція до глобалізації у сфері перекладацького бізнесу вже призвела до виникнення за кордоном великих міжнародних перекладацьких агентств, які діють на транснаціональному рівні. Менеджмент таких агентств, як правило, робить ставку на професійну рекламу, оперує значними інвестиційними ресурсами для забезпечення високого технічного й технологічного рівня, залучає фахівців з електронної обробки даних, вебдизайнерів, комп'ютерних графіків, літературних редакторів, коректорів і т.д. Характерними рисами розвитку перекладацького бізнесу в міжнародному масштабі є спеціалізація, інтернаціоналізація і комп'ютеризація [2, с. 2].

На думку Фурс Т.І., сучасні соціальні зрушення безперечно впливають на формування освітніх стандартів України. Для конкурентоспроможності випускників на українському та міжнародному ринках праці доцільним є застосування комплексного підходу у вищій освіті [5, с. 236].

Мета статті є здійснення теоретичного аналізу проблеми формування перекладацької компетенції у сучасному глобалізованому суспільстві, де межі між народами поступово стираються, а потреба якісного перекладу набуває актуальності та попиту.

Матеріали та методи. За Сандріні П. перекладацька компетенція розглядається як синтез навичок, що забезпечують процес перекладу і виходить за рамки загального спілкування. Мовна компетенція тлумачиться як передумова для перекладацької підготовки [8, с. 55].

Необхідним вважаємо визначити етапи та стратегії перекладу, які зумовлюють методи відтворення вихідного тексту.

Серед основних етапів можна виділити: оцінку та

вирішення труднощів перекладу; аргументованість обраних методів та прийомів перекладу; перевірку та редагування перекладу; оцінка перекладу за стандартами якості [9]. Зазначені етапи формують чітке уявлення щодо необхідної перекладацької кваліфікації, сприяють кращому розумінню освітніх стандартів та необхідності їх уточнення чи подальших змін.

Динаміка розвитку перекладу включає в себе швидке розповсюдження електронних пристроїв та допоміжних засобів перекладу. Бурхливий розвиток техніки означає не тільки зміни у повсякденному житті, але і у перекладацькій діяльності. Стосовно цифрового розвитку, який ми переживаємо в даний час, можна говорити про прагматичні зміни у суспільній свідомості.

Важливу роль як на етапі попереднього перекладацького аналізу так і в процесі самого перекладу відіграє контекст, що перекладається, тобто перекладач має усвідомити фрагмент реальності, якій відображується в тексті, а також відтворити його в широкому лінгвокультурному просторі.

На доказ цього, наведемо декілька прикладів з німецької мови, де контекст впливає на результат перекладу:

Die Firma *stellte* einen neuen Mitarbeiter *ein*.

Der Mechaniker *stellte* den Vergaser *ein*.

Die Gäste *stellten* das Rauchen *ein*.

Ich *stelle* mich auf Schwierigkeiten *ein*.

Дієслова *einstellen* у кожному із наведених прикладів має різне значення: наймати на роботу, налагоджувати роботу технічного приладу, припинити щось робити та пристосовуватися до чогось. Відповідно, що у кожному окремому випадку перекладач повинен розрізняти нюанси значення, та адекватно відтворювати оригінал.

Наступні речення з німецьким дієсловом *hängen* також доводять правомірність всебічного аналізу оригіналу та попереднього аналізу тексту перед перекладом:

Hängt das Modem am Computer? Ich kann meine E-mails nicht lesen.

Vergiss deinen Schal nicht. Er *hängt* am Computer.

Er *hängt* sehr an seiner Mutter.

Чи *підключений* модем до комп'ютера? Я не можу прочитати електронні листи.

Не забудь свій шарф. Він *висить* на комп'ютері.

Він дуже *прив'язаний* до своєї матері.

Як бачимо з наведених прикладів, багатозначність дієслова *hängen* зумовлена його конотаційними значеннями та в кожному окремому реченні дієслово відтворюється по-різному.

Результати та їх обговорення. Основним результатом аналізу теоретичних засад вивчення перекладацької компетенції можна вважати необхідність подальшого удосконалення існуючих освітніх програм, стандартів до тлумачення фахової підготовки майбутніх перекладачів. Вартим уваги є новий прагматичний підхід до перекладу, урахування потреб сучасного суспільства у необхідності формування інтеркультурної комунікації перекладачів.

Висновки. Підсумовуючи теоретичні розвідки з проблеми перекладацької компетенції, можна виділити наступні положення:

1. Компетенція перекладача – складна система навичок, що охоплює мовну, культурну, фахову та прагма-

тичну компетенції і впливає на результат перекладу.

2. Сучасні підходи до тлумачення поняття «перекладацької компетенції» зосереджені на модернізації системи освіти, оскільки у більшості навчальних закладах вивчають саме мову, а не переклад. Тому доречним є новий комплексний підхід до підготовки майбутніх

фахівців з урахуванням новітніх досягнень інформаційних технологій.

3. Перспективним вбачаємо подальше дослідження компетенції перекладача у межах концептуального перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вопросы грамматики и стилистики немецкого языка / Ред. Коллегия: Л.Г.Фридман и др. – Ставрополь : Мир, 1972, 224 с.
2. Измайлова И.Г. До питання про формування професійної компетенції у студентів спеціальності «Переклад» у сучасних умовах, 2008. Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robo-ta/Elektronni_vidannya/Act_problemi/2008/2/36.pdf (30.10.17), С. 1-13.
3. Науменко А. М. Концептуальний переклад як поняття і як термін // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2014, Кн. 3., С. 123-130.
4. Поворозніук Р. В. Перекладацька компетенція й відтворення медичних текстів. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/12.pdf (30.10.17), С. 91-105.
5. Фурс Т.І. Місце перекладацької компетентності у процесі професійного становлення майбутнього вчителя іноземних мов // Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г. Шевченка, 2015, № 124, С. 234-237.
6. Шупта О.В. Формування перекладацької лінгвістичної компетенції. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Pedagogica/19428.doc.htm (30.10.17).
7. Neubert, A. Competence in Language, in Languages, and in Translation // C. Schäffner, B. Adab (eds.) Developing Translation Competence. – Amsterdam: John Benjamins, 2000, P. 3–18.
8. Sandrini, P. Die Rolle des Übersetzers im mehrsprachigen Umfeld. Zum Berufsprofil des Übersetzers im multikulturellen Umfeld am Beispiel Südtirols - <http://www.petersandrini.net/publik/rolle.pdf> (30.10.17), S. 54-57.
9. Seresová, K. Übersetzerkompetenzen. Beispiel zur Entwicklung der Textanalyse-Kompetenz. <http://www.iik.de/sites/default/files/publikationen/uebersetzer.pdf> (30.10.17).
10. Toury, G. The Notion of 'Assumed Translation' - An Invitation to a New Discussion: H. Bloemen, E. Hertog & W. Segers, Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995, P. 135-147.
11. Reiß, Katharina/Vermeer, Hans J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen: Niemeyer, 1991, 245p.

REFERENCES

1. On Grammar and Stylistics of German / Ed.: L.G. Friedman, others. – Stavropol : Mir, 1972, 224p.
2. Ismailova I.G. On Forming Professional Translator's Competence Among the Students of Interpreting in Modern Conditions, 2008. Access: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robo-ta/Elektronni_vidannya/Act_problemi/2008/2/36.pdf (10.30.17), P. 1-13.
3. Naumenko A.M. Conceptual Translation as a Notion and a Term // Research Notes [Nizhinsky State University of M. Gogol]. Philological Studies. – 2014, vol. 3, p. 123-130.
4. Povorozniuk R.V. Translator's Competence and Recreating Medical Texts. – Access: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/12.pdf (10.30.17), P. 91-105.
5. Furs T.I. Place of Translator's Competence in The Process of Professional Formation of a Foreign Language Teacher // Chernihiv National University of T.H. Shevchenko, 2015, №124, P. 234-237.
6. Shupta O.V. Forming Translator's Language Competence. Access: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Pedagogica/19428.doc.htm (10.30.17).

Forming Translator's Competence in The Modern Globalized Society

V. F. Muratova

Abstract. The article analyzes modern theoretical principles of forming translator's competence. A translator as a professional unit deals with texts from various fields of social life. Vocabulary, syntax or grammar forms are either neutral or corresponding to certain functional styles. One of the main goals set for the students of Interpreting is to learn how to tell one style from another and provide a comprehensive analysis. However, a translator's competence is not only linguistics and knowledge in the given field. The article analyzes theoretical approaches towards translator's competence, gives it a new definition considering modern level of intercultural communication and globalization of society.

Keywords: translator's competence, conceptual translation, language map of the world, globalization, professional preparation of translators, intercultural communication.

Формирование компетенции переводчика в современном глобализованном обществе

В. Ф. Муратова

Аннотация. В статье анализируются современные теоретические основы формирования переводческой компетенции. Переводчик в своей профессиональной деятельности имеет дело с текстами, которые относятся к различным сферам общественной жизни. Лексика, синтаксические конструкции или грамматические формы нейтральные или тяготеют к определенным функциональным стилям. Научиться их различать и проводить всесторонний анализ является одной из главных задач, которая стоит перед студентами-переводчиками. Однако переводческая компетенция включает в себя не только языковую и отраслевую компетенцию. В статье рассматриваются теоретические подходы анализа переводческой компетенции, уточняется ее определения в пределах современной глобализации общества и интеркультурной коммуникации.

Ключевые слова: переводческая компетенция, концептуальный перевод, языковая картина мира, глобализация, профессиональная подготовка переводчиков, интеркультурная коммуникация.